

NGÔN NGỮ ĐỒ HOẠ TRONG GIẢNG DẠY THIẾT KẾ BÌA SÁCH ĐỀ TÀI VĂN HOÁ LỊCH SỬ VIỆT NAM TỪ NĂM 2014 ĐẾN NAY

Trương Thuý Nga¹

Tóm tắt: Việc nghiên cứu văn hóa, lịch sử Việt Nam luôn thu hút sự quan tâm của nhiều thế hệ độc giả, bao gồm các nhà nghiên cứu, sinh viên và những người yêu mến giá trị truyền thống. Sự quan tâm này đã thúc đẩy các tác giả và nhà xuất bản không chỉ chú trọng đến nội dung mà còn đến cách thức trình bày sách nhằm tạo sự gắn kết chặt chẽ hơn với độc giả. Trong đó, thiết kế bìa sách đóng vai trò quan trọng không chỉ vì khả năng thu hút ánh nhìn mà còn như một công cụ mạnh mẽ để truyền tải thông điệp văn hóa, phản ánh xu hướng thiết kế đương đại và tư duy đổi mới sáng tạo. Nghiên cứu này tập trung khám phá và phân tích vai trò của ngôn ngữ đồ họa trong giảng dạy thiết kế minh họa bìa sách, đặc biệt hướng đến các chủ đề văn hóa và lịch sử Việt Nam. Mục tiêu của nghiên cứu là tái hiện quá trình thiết kế bìa sách một cách tổng quát, nhằm làm rõ những xu hướng và kỹ thuật thiết kế đồ họa nổi bật qua từng giai đoạn từ năm 2014 đến năm 2024, từ đó cung cấp cái nhìn sâu sắc về cách các nhà thiết kế đồ họa và sinh viên áp dụng ngôn ngữ đồ họa để truyền tải và bảo tồn giá trị văn hóa truyền thống trong bối cảnh hiện đại. Nghiên cứu cũng nhấn mạnh tầm quan trọng của việc kết hợp hài hòa giữa yếu tố truyền thống và hiện đại trong giảng dạy thiết kế minh họa bìa sách, góp phần phát triển ngành thiết kế đồ họa, đồng thời nâng cao nhận thức và bảo tồn di sản văn hóa Việt Nam.

Từ khoá: giảng dạy, thiết kế, bìa sách, văn hoá, lịch sử

1. MỞ ĐẦU

1.1. Đánh giá thực trạng

Từ những năm đầu thế kỷ XX, ngành xuất bản sách tại Việt Nam đã phát triển mạnh mẽ để đáp ứng nhu cầu đọc sách ngày càng tăng của công chúng. Đồng thời, các kỹ thuật và mỹ thuật trong sản xuất sách cũng phát triển song hành với sự bùng nổ của văn hóa đọc. Theo báo Tuổi Trẻ Online, năm 2023 ghi nhận 33.000 xuất bản phẩm với tổng số 450 triệu bản in. Trong khoảng 30 năm qua, xu hướng tiêu thụ sách cùng với phản hồi của độc giả đã khẳng định rằng yếu tố thẩm mỹ của bìa sách có vai trò quan trọng, ảnh hưởng trực tiếp đến quyết định mua sách [1].

Giai đoạn 2000–2014 đánh dấu sự chuyển mình mạnh mẽ trong ngành xuất bản và thiết kế bìa sách tại Việt Nam, với sự kết hợp hài hòa giữa truyền thống và hiện đại, giữa nghệ thuật dân gian và xu hướng toàn cầu. Nhà xuất bản Kim Đồng là đơn vị tiên phong

¹ Trường Đại học Tôn Đức Thắng

trong việc ứng dụng nghệ thuật dân gian vào thiết kế bìa sách, đặc biệt qua các tác phẩm truyện cổ tích và truyện dân gian [2]. Các thiết kế lấy cảm hứng từ họa tiết truyền thống như tranh Đông Hồ, hoa văn trống đồng, cùng biểu tượng văn hóa như cây tre, con trâu, không chỉ giúp bảo tồn và phát huy nghệ thuật dân gian mà còn mang lại sự mới mẻ, độc đáo cho ấn phẩm. Trong giai đoạn này, nhiều sự kiện và triển lãm đã tôn vinh sự sáng tạo trong thiết kế bìa sách, nổi bật là “Vietnam Book Design Awards,” nơi các tác phẩm không chỉ có thiết kế đẹp mắt mà còn thể hiện tính sáng tạo đột phá. Giải thưởng Sách Quốc gia, ra mắt vào năm 2018, đã vinh danh nhiều ấn phẩm với bìa sách ấn tượng, kết hợp nhuần nhuyễn yếu tố truyền thống và kỹ thuật in ấn hiện đại, tạo nên dấu ấn độc đáo [3].

Giai đoạn 2014–2017 là thời kỳ thử nghiệm trong thiết kế bìa sách, với nhiều tác phẩm còn thô sơ do hạn chế về phần mềm và nhân lực, khiến nhiều bìa sách được thiết kế bởi người thân hoặc đồng nghiệp của tác giả. Sau 2017, nhờ ứng dụng công nghệ hiện đại như spot UV, dập nổi và ép kim, thiết kế bìa sách đã có bước tiến đáng kể về thẩm mỹ và chất lượng. Các nhà thiết kế khám phá chất liệu mới và đa dạng hóa phương pháp, tái thiết kế tác phẩm cổ điển. Giai đoạn 2018–2021, thiết kế bìa chuyển sang phong cách tối giản, hiện đại, với họa tiết vintage và retro được tái hiện theo cách mới mẻ, tạo nên sức hấp dẫn riêng cho độc giả. Từ 2020, các cuộc thi và triển lãm thiết kế bìa sách được tổ chức, thúc đẩy sáng tạo, và công nghệ số bắt đầu được tích hợp vào thiết kế bìa, mở ra xu hướng đầy tiềm năng, dù chưa phổ biến, trong sách văn hóa lịch sử Việt Nam.

Giai đoạn 2022–2024 chứng kiến bước đột phá lớn trong việc ứng dụng công nghệ số vào thiết kế bìa sách văn hóa lịch sử. Các bìa sách, ngoài yếu tố thẩm mỹ, còn có tích hợp các yếu tố tương tác như mã QR và ứng dụng di động, mang đến trải nghiệm đọc phong phú hơn. Sự đầu tư mạnh mẽ từ các nhà xuất bản nhằm đáp ứng xu hướng sưu tầm sách ngày càng gia tăng, với việc ra mắt các phiên bản giới hạn, thiết kế cao cấp và độc đáo, phản ánh sự thay đổi trong cách tiếp cận thị trường. Triển lãm tại nhà sách Cá Chép năm 2024 trưng bày hơn 30 ấn bản sách đẹp thuộc phiên bản giới hạn, như “Đại Việt sử ký toàn thư” và “Việt Nam văn hóa sử cương”, cho thấy sự tinh xảo trong gia công bìa sách bằng các chất liệu đắt tiền và kỹ thuật hiện đại [4]. Sách không chỉ là công cụ đọc mà còn trở thành vật phẩm sưu tầm, một xu hướng mới của độc giả. Việc tái bản và thiết kế lại bìa sách đang ngày càng được chú trọng, nhằm đáp ứng thị hiếu hiện đại hóa của thị trường sách Việt Nam.

Hình 1: triển lãm tại nhà sách Cá Chép (Nguồn: VnExpress)

1.2. Phạm vi nghiên cứu

Nghiên cứu này nhằm mục đích phân tích và khai thác các yếu tố đồ họa trong quá trình giảng dạy thiết kế bìa sách, đặc biệt liên quan đến văn hóa và lịch sử Việt Nam. Phạm vi nghiên cứu bao gồm việc phân tích sâu sắc về các yếu tố hình ảnh, màu sắc, kiểu chữ, bố cục, cùng với các phương pháp truyền tải giá trị lịch sử thông qua ngôn ngữ đồ họa từ năm 2014 đến nay, nhằm hiểu rõ hơn về cách thức mà giảng viên và sinh viên áp dụng và phát triển ngôn ngữ đồ họa trong quá trình sáng tạo thiết kế. Ngoài ra, nghiên cứu còn xem xét mức độ thích ứng của các phương pháp giảng dạy trong việc truyền đạt ngôn ngữ đồ họa, đồng thời đánh giá tác động của các xu hướng thiết kế đương đại và sự phát triển công nghệ đến lĩnh vực giáo dục thiết kế bìa sách tại Việt Nam. Thông qua việc xác định các yếu tố này, nghiên cứu hy vọng cung cấp những hiểu biết giá trị về sự tương tác giữa giáo dục thiết kế và các đặc điểm văn hóa lịch sử, từ đó đóng góp vào việc cải thiện chất lượng giảng dạy, phát triển ngành thiết kế đồ họa nói chung và minh họa nói riêng tại Việt Nam.

1.3. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp quy nạp và diễn dịch: Phương pháp này kết hợp giữa khái quát hóa từ các trường hợp cụ thể và áp dụng lý thuyết vào thực tiễn. Phương pháp quy nạp được thực hiện qua việc thu thập, phân tích bìa sách văn hóa lịch sử Việt Nam từ năm 2014 đến nay, rút ra quy tắc chung về ngôn ngữ đồ họa và giảng dạy thiết kế. Phương pháp diễn dịch tập trung vào áp dụng các lý thuyết đồ họa, văn hóa, lịch sử để phân tích bìa sách, kiểm

chúng các xu hướng được khái quát qua quy nạp. Cách tiếp cận này đảm bảo tính hệ thống và cân bằng giữa lý thuyết và thực tiễn.

Phương pháp quan sát: Phương pháp này được thực hiện qua ba bước chính. Thứ nhất, quan sát trực tiếp bằng việc tham gia giảng dạy tại các lớp học, từ đó ghi nhận quá trình giảng dạy và cách thức truyền đạt ngôn ngữ đồ họa trong thiết kế bìa sách. Thứ hai, quan sát tác phẩm bao gồm nghiên cứu và phân tích trực tiếp các bìa sách về văn hóa lịch sử Việt Nam được xuất bản từ năm 2014 đến nay. Quá trình này tập trung vào việc nhận diện và phân tích cách sử dụng màu sắc, hình ảnh và các biểu tượng văn hóa đặc trưng trên bìa sách. Cuối cùng, tạo hồ sơ quan sát giúp ghi lại và phân loại các yếu tố đồ họa nổi bật trong các thiết kế, từ đó rút ra những xu hướng và phong cách đặc trưng, góp phần làm rõ sự phát triển của ngôn ngữ đồ họa trong giai đoạn nghiên cứu.

Phương pháp liên ngành xã hội học, lịch sử văn hoá: Phương pháp này công cụ quan trọng trong việc mở rộng hiểu biết về bối cảnh và tầm quan trọng của thiết kế đồ họa trong các ấn phẩm về văn hóa và lịch sử. Đầu tiên, phân tích văn hóa và lịch sử tập trung vào việc tìm hiểu các yếu tố văn hoá lịch sử đã có ảnh hưởng tác động như thế nào đến thẩm mỹ đồ họa trong giai đoạn từ năm 2014 đến nay. Tiếp theo, kết hợp yếu tố xã hội học nhằm nghiên cứu tâm lý người tiêu dùng, nhu cầu và xu hướng của độc giả trong việc lựa chọn các tác phẩm sách về văn hóa lịch sử, giúp các nhà thiết kế tiếp cận đối tượng một cách hiệu quả hơn. Cuối cùng, phân tích các yếu tố liên ngành tạo ra sự liên kết giữa thẩm mỹ đồ họa và các giá trị văn hóa, lịch sử trong bối cảnh đương đại, từ đó xác định vai trò của thiết kế bìa sách trong việc bảo tồn và tôn vinh di sản văn hóa.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở nghiên cứu

2.1.1 Ứng dụng của ngôn ngữ đồ họa trong thiết kế bìa sách đề tài văn hoá lịch sử

Phần này sẽ phân tích chi tiết về cách thức ngôn ngữ đồ họa được ứng dụng trong thiết kế bìa sách, đồng thời đánh giá sự hiệu quả của những ứng dụng này trong việc thu hút người đọc và duy trì bản sắc văn hóa. Sau đây là cách thức chúng được áp dụng trong thiết kế bìa sách lịch sử văn hoá Việt Nam.

Về hình ảnh:

Hình ảnh chính xuất hiện trên bìa sách là hình ảnh đặc trưng của văn hóa và lịch sử Việt Nam, chúng thường được đặt ở phần trung tâm hoặc các vị trí trên dưới của bìa sách. Hình ảnh này có thể là ảnh chụp hoặc tranh vẽ lại các di tích lịch sử, cảnh quan tự nhiên,

hoặc nhân vật lịch sử nổi tiếng. Ảnh chụp có thể là ảnh màu hoặc ảnh trắng đen tùy vào mục đích truyền tải thông điệp của nhà thiết kế. Còn đối với hình vẽ sẽ có nhiều lựa chọn phong phú hơn trong cách thể hiện chất liệu, mỗi chất liệu có thể mang đến các hiệu ứng và cảm xúc khác nhau cho hình ảnh trên bìa sách văn hóa lịch sử Việt Nam.

Về chất liệu và họa tiết truyền thống:

Chất liệu vẽ và họa tiết truyền thống đóng vai trò quan trọng trong thiết kế bìa sách về văn hóa và lịch sử. Nhờ công nghệ kỹ thuật số, việc tái hiện các chất liệu đa dạng đã trở nên dễ dàng hơn đối với các nhà thiết kế hiện đại [5]. Màu nước, với ưu điểm tạo ra chiều sâu và màu sắc tự nhiên, thường được sử dụng để tái hiện các cảnh văn hóa và lịch sử Việt Nam, mang đến sự mềm mại và lãng mạn. Trong khi đó, acrylic, với độ bền cao và sắc màu rực rỡ, thích hợp để thể hiện những hình ảnh mạnh mẽ và quyết đoán, phản ánh rõ nét tính cách và sức mạnh của các nhân vật lịch sử. Mực và bút mực góp phần quan trọng trong việc tạo nên những đường nét tinh tế, đặc biệt khi tái hiện các họa tiết truyền thống. Màu dầu, tuy có thời gian khô lâu và đòi hỏi sự kiên nhẫn, vẫn được ưa chuộng nhờ khả năng tạo nên các tác phẩm phức tạp và chi tiết, làm nổi bật các yếu tố lịch sử quan trọng [6].

Bên cạnh chất liệu vẽ, họa tiết và hoa văn truyền thống cũng đóng vai trò quan trọng trong thiết kế bìa sách. Hoa sen và hoa mai là hai biểu tượng được sử dụng phổ biến: hoa sen, tượng trưng cho sự thuần khiết và sức sống, thường tạo điểm nhấn tinh tế và thanh nhã; còn hoa mai, biểu tượng của sự giàu có và may mắn, mang lại sự phong phú cho thiết kế. Rồng và Phượng, đại diện cho sức mạnh và sự phồn vinh của dân tộc, vẫn thu hút trong các thiết kế hiện đại nhờ vẻ đẹp tinh tế và uy nghi [7]. Ngoài ra, các họa tiết truyền thống như họa tiết gốm sứ, áo dài cổ truyền, và các biểu tượng dân tộc như người dân, làng quê, nón lá, quạt giấy thường được sử dụng để làm phong phú thêm thiết kế, khắc họa rõ nét bản sắc văn hóa Việt Nam. Hình ảnh chim lạc, trống đồng và hoa văn cổ điển thể hiện sự kết nối giữa quá khứ và hiện tại, tôn vinh giá trị văn hóa lịch sử Việt Nam trong thiết kế bìa sách.

Hình 2: Chú thích ngôn ngữ đồ họa bìa sách Việt Nam Văn hoá Sử cương xuất bản năm 2023 (Nguồn: Đông A)

Màu sắc được sử dụng để tạo điểm nhấn và tạo ra cảm xúc cho độc giả khi nhìn vào bìa sách. Trong thiết kế bìa sách lịch sử truyền thống Việt Nam, các màu sắc như đỏ, vàng, xanh lá cây thường được ưa chuộng vì chúng mang ý nghĩa của văn hóa và truyền thống dân tộc [8]. Kiểu chữ và chất liệu bìa sách đóng vai trò quan trọng trong việc truyền tải thông điệp và tạo dấu ấn độc đáo cho các ấn phẩm, đặc biệt là sách về văn hóa và lịch sử. Trong thiết kế bìa sách lịch sử truyền thống Việt Nam, nghệ thuật chữ thư pháp Nôm và Hán thường được sử dụng để nhấn mạnh tính truyền thống. Bên cạnh đó, các kiểu chữ serif cổ điển cũng được lựa chọn nhằm tạo sự trang trọng và nổi bật cho nhan đề sách. Times New Roman, với đặc tính đậm, dễ đọc và chuyên nghiệp, phù hợp cho các tiêu đề chính thống. Trajan Pro, với đường nét cổ điển và sang trọng, thường được sử dụng cho các tiêu đề mang tính trang trọng và lịch sử. Garamond, nổi bật với đường nét mềm mại và thanh thoát, thích hợp cho các tựa đề văn hóa và lịch sử. Baskerville, với những nét chữ rõ ràng và mạnh mẽ, thường được dùng để thể hiện sự chuyên nghiệp và truyền thống.

Về chất liệu bìa sách:

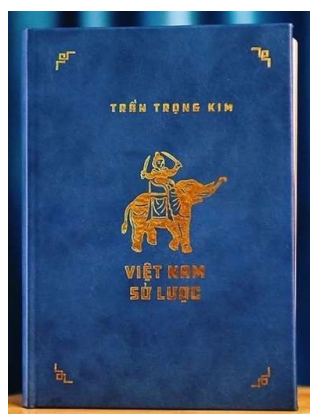
Giấy là lựa chọn phổ biến nhất. Giấy tráng phủ (coated paper) với bề mặt bóng hoặc mờ, có khả năng chống thấm nước nhẹ, thường được lựa chọn cho các bìa sách có yêu cầu về độ bền và thẩm mỹ. Giấy mỹ thuật (art paper) lại đa dạng về bề mặt, từ mịn, phẳng đến xù xì hoặc láng, phù hợp để áp dụng các kỹ thuật in ấn và gia công đặc biệt [9]. Đối với các ấn phẩm đặc biệt hoặc phiên bản giới hạn, chất liệu giả da hoặc da tự nhiên thường được sử dụng để tạo sự cao cấp và sang trọng. Da sáp (wax leather), với bề mặt mịn và bóng, thường được sử dụng cho các bìa sách cứng hoặc bìa sách bọc da, tạo nên sự trang nhã. Da nhân tạo (poly synthetic leather) là một lựa chọn thay thế cho da tự nhiên, giúp

giảm chi phí và bảo vệ môi trường, trong khi da tự nhiên (genuine leather) vẫn là lựa chọn cho các bìa sách cao cấp, mang lại vẻ đẹp tự nhiên và sang trọng.

Về kỹ thuật in ấn:

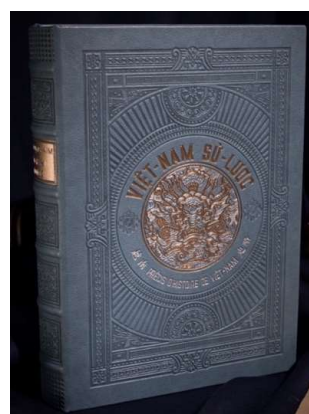
In offset và in nhiệt được sử dụng rộng rãi trong sản xuất sách in, cho phép in hình ảnh và văn bản với độ phân giải cao, màu sắc chính xác và tính linh hoạt trong việc áp dụng các kỹ thuật in khác nhau. Để tăng thêm giá trị thẩm mỹ, các kỹ thuật gia công đặc biệt như ép kim (foil stamping), nổi (embossing), lún (debossing), và phủ varnish hoặc UV định vị (spot UV varnish) được áp dụng. Những kỹ thuật này không chỉ làm nổi bật nội dung mà còn tạo sự ấn tượng và độc đáo cho bìa sách [10].

Ví dụ điển hình là hai phiên bản sách “Việt Nam sử lược” phiên bản đặc biệt. Phiên bản năm 2020 do nhà sách Nhã Nam xuất bản sử dụng bìa da tổng hợp và kỹ thuật ép kim vàng cho tên sách, hình và các họa tiết trang trí. Phiên bản năm 2023, do nhà sách Đông A phát hành, cũng sử dụng da tổng hợp, nhưng ứng dụng kỹ thuật ép kim đồng và bạc cho tên sách và hình rồng, đồng thời sử dụng kỹ thuật dập chìm cho các họa tiết xung quanh.

Hình 3: Thiết kế bìa sách Việt Nam sử lược phiên bản đặc biệt phát hành năm 2020

(Nguồn: Nhã Nam)

Hình 4: Thiết kế bìa sách Việt Nam sử lược phiên bản đặc biệt phát hành năm 2023

(Nguồn: Đông A)

2.1.2. Tương tác giữa truyền thống và hiện đại

Cách thức những yếu tố này không chỉ đơn thuần tồn tại cạnh nhau mà còn tương tác và bổ trợ lẫn nhau, tạo ra một ngôn ngữ đồ họa độc đáo và phản ánh sự phong phú của văn hóa Việt Nam. Các nhà thiết kế sẽ đưa ra phương án nhằm cân đối giữa truyền thống và hiện đại thông qua cách sắp xếp bố cục của các thành phần trên bìa sách, mà trong đó phong cách minh họa của hình ảnh chính trên bìa và nghệ thuật chữ thể hiện trên nhan đề đóng vai trò rất lớn. Từ năm 2018, sự lựa chọn kiểu chữ trong thiết kế bìa sách đã có thay

đổi đáng chú ý, phản ánh sự linh hoạt hơn trong việc kết hợp ngôn ngữ đồ họa. Các nhà thiết kế đã trở nên cởi mở hơn khi sử dụng các kiểu chữ hiện đại, tinh gọn như Sans Serif (ví dụ: Helvetica, Arial,...), mang đến sự mới mẻ và tạo nên độ tương phản tốt hơn. Trong khi đó, kiểu chữ truyền thống với chi tiết tinh xảo, cổ điển và sang trọng vẫn được ưa chuộng cho các đề tài về văn hóa. Kiểu chữ này thường đi kèm với phong cách tối giản, đường nét thanh mảnh, và màu sắc tiết chế, phù hợp với xu hướng thẩm mỹ hiện nay, khi người xem không còn bị hấp dẫn bởi sự rườm rà. Ngược lại, với kiểu chữ hiện đại, nhà thiết kế sẽ làm nổi bật hình ảnh chính trên bìa. Đồng thời, lối vẽ kỹ thuật số mô phỏng chất liệu truyền thống như sơn dầu, sơn mài cũng được áp dụng để duy trì yếu tố văn hóa cho thể loại sách này.

Phương pháp in ấn cũng được kết hợp linh hoạt và song song từ kỹ thuật in truyền thống là in lụa, in off cho đến in kỹ thuật số; kèm theo sự ra đời của các loại máy in đời mới, sự cải tiến của mực in mà màu sắc và chất lượng in ấn được cải thiện đáng kể.

Bảng 1: Thiết kế bìa sách Việt Nam phong tục qua các năm

(Nguồn: Minh Khai)

Việc hiểu biết và đánh giá sự ảnh hưởng của văn hóa truyền thống trong ngành thiết kế đồ họa đóng vai trò rất quan trọng trong việc tạo ra một hình ảnh độc đáo cho văn hóa Việt Nam trong bối cảnh hiện đại, từ đó quyết định sự thành công của một tác phẩm bìa sách. Việc nắm rõ các kiến thức và thực hành kết hợp một cách hiệu quả yếu tố truyền thống và hiện đại sẽ giúp sách dễ dàng tiếp cận nhiều đối tượng độc giả trong nước hơn, mở ra cánh cửa tiếp cận với độc giả nước ngoài, góp phần truyền bá văn hóa, lịch sử và thúc đẩy sự phát triển của ngành xuất bản nước nhà.

2.2. Xu hướng thiết kế bìa sách trong bối cảnh hiện đại

Việc ứng dụng kỹ thuật in và gia công trong thiết kế bìa sách văn hóa lịch sử Việt Nam hiện nay không chỉ đóng vai trò quan trọng trong việc tạo ra sản phẩm chất lượng cao mà còn thể hiện sự kết hợp hài hòa giữa truyền thống và hiện đại. Các công nghệ in ấn tiên tiến, như in offset và in kỹ thuật số, cho phép các nhà thiết kế thực hiện các ý tưởng sáng tạo với độ chính xác và sắc nét cao, đồng thời tiết kiệm thời gian sản xuất. Hơn nữa, việc gia công bìa sách qua các phương pháp như cán màng, ép kim, hay dập nổi không chỉ tăng tính thẩm mỹ mà còn tạo ra giá trị cảm nhận cho người dùng, làm nổi bật các yếu tố văn hóa đặc trưng như họa tiết dân gian hay biểu tượng lịch sử. Trong bối cảnh hiện đại, các thiết kế bìa sách không chỉ nhằm mục đích bảo vệ nội dung bên trong mà còn trở thành một tác phẩm nghệ thuật độc lập, góp phần quan trọng trong việc quảng bá và giáo dục về văn hóa lịch sử Việt Nam. Đồng thời, sự phát triển của công nghệ in ấn và gia công còn mở ra cơ hội cho các nhà thiết kế thể hiện cá tính và phong cách riêng, từ đó tạo ra những sản phẩm bìa sách vừa bắt mắt, vừa mang đậm bản sắc văn hóa dân tộc. Việc kết hợp giữa kỹ thuật in hiện đại và các yếu tố văn hóa lịch sử không chỉ đáp ứng nhu cầu thẩm mỹ của độc giả mà còn góp phần làm phong phú thêm đời sống văn hóa và nghệ thuật của Việt Nam trong thời kỳ hội nhập.

2.3. Kết quả nghiên cứu

2.3.1. Giá trị của việc khai thác các đề tài văn hoá lịch sử vào thiết kế minh họa bìa sách

Việc khai thác các đề tài văn hóa lịch sử vào thiết kế minh họa bìa sách có nhiều ảnh hưởng tích cực và quan trọng. Một bìa sách văn hóa lịch sử mang tính thẩm mỹ cao sẽ tôn vinh những giá trị truyền thống của dân tộc, góp phần làm cho chúng trở nên gần gũi hơn với các thế hệ độc giả trẻ. Việc duy trì văn hoá và thói quen đọc sách ở độc giả trẻ luôn là một trong những mối quan tâm hàng đầu trong bối cảnh xã hội hiện đại, đặc biệt là đọc sách truyền thống. Vì thế những bìa sách minh họa có sử dụng hình ảnh, biểu tượng văn hóa lịch sử có thể khơi gợi sự tò mò và thúc đẩy người đọc tìm hiểu thêm về những câu chuyện, sự kiện, hoặc nhân vật lịch sử mà họ chưa biết, từ đó duy trì, thúc đẩy giáo dục thế hệ trẻ về lịch sử và văn hóa. Các thiết kế bìa sách khai thác đề tài văn hóa lịch sử thường mang tính thẩm mỹ cao và chứa đựng nhiều giá trị nghệ thuật. Những bìa sách này không chỉ là một phần của cuốn sách mà còn có thể trở thành một tác phẩm nghệ thuật độc lập, thể hiện cho vẻ đẹp bao quát nhất của sách. Bên cạnh đó, thiết kế bìa sách phản ánh trực tiếp nội dung của cuốn sách, giúp độc giả hình dung rõ hơn về những gì họ sẽ đọc. Đối với các cuốn sách liên quan đến lịch sử hoặc văn hóa, bìa sách đóng vai trò quan trọng trong việc giới thiệu và kết nối với nội dung bên trong. So với những tác phẩm sách có đề tài thông thường, những bìa sách được thiết kế tinh tế với các yếu tố văn hóa

lịch sử thường có giá trị thương mại cao hơn, từ đó làm tăng giá trị sưu tầm như là một sản phẩm văn hóa đáng sở hữu [11]. Chính vì thế mà việc thiết kế bìa sách minh họa văn hoá lịch sử vẫn chứa đựng những thách thức, đó là việc đảm bảo tính chính xác và tôn trọng đối với các biểu tượng văn hóa, lịch sử. Thiết kế không phù hợp có thể dẫn đến hiểu nhầm hoặc xúc phạm văn hóa, do đó, nhà thiết kế cần có hiểu biết sâu sắc về các yếu tố mà họ đang sử dụng.

2.3.2. Phương pháp khai thác đề tài văn hoá lịch trong giảng dạy thiết kế minh hoạ bìa sách

Phương pháp giảng dạy thiết kế minh họa bìa sách văn hóa lịch sử Việt Nam cần nhấn mạnh đến việc khai thác hiệu quả các yếu tố văn hóa dân tộc để truyền tải giá trị lịch sử và tạo sự kết nối sâu sắc với độc giả. Để đạt được điều này, quy trình thiết kế cần được triển khai một cách có hệ thống và chặt chẽ, bắt đầu từ việc Xác định (Define) rõ ràng mục tiêu và yêu cầu của bài tập. Trong giảng dạy, điều này có thể bao gồm hướng dẫn sinh viên hiểu rõ nội dung sách, đối tượng độc giả trọng tâm, thông điệp cần truyền tải và những yêu cầu kỹ thuật, từ đó đưa ra định hướng thiết kế phù hợp. Đặc biệt, giảng viên cần chỉ dẫn sinh viên cách xác định nhóm đối tượng độc giả, có thể là học sinh, nhà nghiên cứu hay người yêu thích lịch sử, để từ đó thiết kế ra các bìa sách mang tính chất chuyên biệt và thu hút. Trong giai đoạn Nghiên cứu (Research), sinh viên sẽ được hướng dẫn tiến hành tìm hiểu sâu về chủ đề văn hóa lịch sử Việt Nam, từ những biểu tượng quen thuộc như hoa sen, rồng, trống đồng đến các phong tục tập quán, ngôn ngữ và chữ viết truyền thống. Lúc này sinh viên cũng cần phân tích những yếu tố này dựa trên nhóm đối tượng độc giả trọng tâm, nhằm xác định các yếu tố nào có thể được tích hợp hiệu quả vào thiết kế. Giảng viên có thể hướng dẫn sinh viên cách sưu tập và nghiên cứu những bìa sách cùng thể loại, xu hướng thiết kế hiện đại và phong cách thẩm mỹ phù hợp với đối tượng độc giả trẻ, học thuật hoặc đại chúng. Việc kết hợp hài hòa giữa yếu tố văn hóa truyền thống và yếu tố hiện đại sẽ giúp bìa sách không chỉ phản ánh lịch sử mà còn tạo ra sự thu hút đối với độc giả ngày nay.

Khi bước vào giai đoạn Phát triển ý tưởng (Ideate), sinh viên sẽ dựa vào những kết quả nghiên cứu chuyên sâu về văn hóa và lịch sử vừa thực hiện ở bước nghiên cứu trên để phát triển các ý tưởng thiết kế sáng tạo. Quá trình này không chỉ đơn thuần là việc lên ý tưởng mà còn bao gồm việc phân tích và lựa chọn hình ảnh, màu sắc, kiểu chữ, và bố cục phù hợp với bối cảnh văn hóa lịch sử Việt Nam, kết hợp với ý tưởng thiết kế cá nhân, để tổng hợp thành một bảng phong cách thiết kế (moodboard) rồi dùng nó để thảo luận sau hơn với giảng viên. Sau khi thống nhất ý tưởng thiết kế, sinh viên có thể tiến hành phác

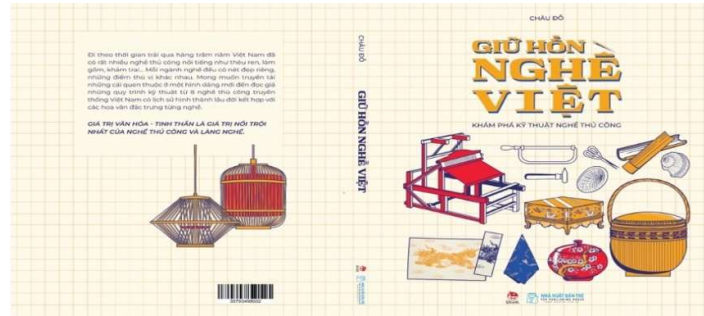
thảo ý tưởng trên giấy hoặc sử dụng các phần mềm đồ họa để thử nghiệm và mở rộng phạm vi sáng tạo, từ đó phát triển thêm các biến thể thiết kế nhằm tạo ra nhiều lựa chọn tiềm năng. Tiếp theo, trong giai đoạn Lựa chọn phương án (Select), sinh viên cùng giảng viên sẽ đánh giá và so sánh các phác thảo để lựa chọn những phương án có tính khả thi cao nhất. Ở đây, sinh viên không chỉ chú trọng đến yếu tố thẩm mỹ mà còn phải xem xét các yếu tố kỹ thuật, như độ phân giải hình ảnh, khả năng in ấn và tính bền vững của chất liệu bìa sách. Phản hồi từ giảng viên đóng vai trò quan trọng trong việc giúp sinh viên nhận diện điểm mạnh và yếu của từng thiết kế, từ đó giúp người học tinh chỉnh lại sản phẩm. Điều này không chỉ giúp cải thiện trực tiếp thiết kế mà còn giúp sinh viên phát triển kỹ năng phân tích và tự đánh giá công việc của mình một cách chính xác hơn. Phản hồi thường tập trung vào các khía cạnh như cách bố trí bố cục, sự hài hòa trong việc thể hiện đường nét minh họa, cách phối màu và tính dễ đọc của kiểu chữ, đảm bảo sản phẩm cuối cùng không chỉ thu hút thị giác mà còn truyền tải thông điệp văn hóa một cách hiệu quả.

Giai đoạn Triển khai (Implement) là lúc sinh viên tiếp tục hoàn thiện tác phẩm thiết kế bìa sách, với sự tập trung đặc biệt vào việc tinh chỉnh từng chi tiết nhỏ như nét vẽ, độ sáng tối của màu sắc, độ tương phản, sự đồng nhất trong việc chọn lựa font chữ và tính cân đối của bố cục. Đối với các dự án bìa sách văn hóa lịch sử, yêu cầu cao về tính thẩm mỹ và kỹ thuật là điều không thể thiếu, bởi đây là sản phẩm sẽ tiếp cận trực tiếp với công chúng và mang tính chất quảng bá văn hóa. Sinh viên sẽ học cách quản lý thời gian và quy trình làm việc hiệu quả, đảm bảo sản phẩm hoàn thành đúng thời hạn và đạt chuẩn chất lượng cao nhất.

Cuối cùng, giai đoạn Nhận phản hồi (Learn) sau khi sản phẩm đã được hoàn thiện và đưa ra trình bày hoặc triển lãm là cơ hội quý giá để sinh viên tiếp thu ý kiến từ giảng viên và đồng nghiệp. Phản hồi này sẽ giúp sinh viên nhận diện rõ ràng những điểm cần cải thiện, đồng thời học hỏi kinh nghiệm thực tế trong quá trình làm việc. Ngoài việc tinh chỉnh cho dự án hiện tại, những phản hồi này còn góp phần giúp sinh viên nâng cao kỹ năng tư duy sáng tạo và khả năng giải quyết vấn đề trong các dự án tương lai. Thông qua việc phản hồi, sinh viên cũng học được cách đối thoại chuyên nghiệp, lắng nghe và tiếp nhận ý kiến để không ngừng hoàn thiện bản thân.

Phương pháp giảng dạy này không chỉ giúp sinh viên hiểu rõ về cách khai thác các đề tài văn hóa lịch sử trong thiết kế bìa sách, mà còn rèn luyện cho họ tư duy sáng tạo và khả năng làm việc theo quy trình chuyên nghiệp. Điều này đóng vai trò quan trọng trong việc chuẩn bị cho sinh viên trở thành những nhà thiết kế đồ họa có năng lực sáng tạo và khả năng thích ứng cao với môi trường công việc thực tế trong tương lai.

2.3.3. Một số tác phẩm của sinh viên

Hình 6: Thiết kế bìa sách minh họa “Giữ hồn nghề Việt”. Sinh viên Đỗ Ngọc Minh Châu – Khoa Mỹ thuật Công nghiệp, Trường Đại học Tôn Đức Thắng

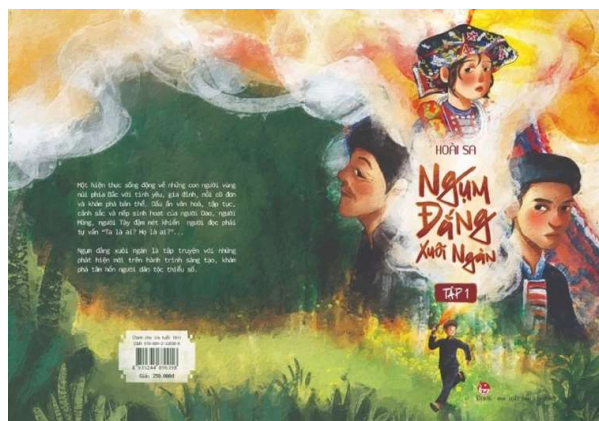
Tác phẩm “Giữ hồn nghề Việt” thuộc thể loại sách văn hóa truyền thống, với nội dung tập trung khắc họa những nét đặc trưng của các làng nghề thủ công Việt Nam. Trong thiết kế bìa sách, sinh viên đã lựa chọn và sắp xếp một số hình ảnh tiêu biểu về công cụ đặc trưng của từng nhóm nghề, nhằm truyền tải nội dung một cách khái quát và đúng trọng tâm nhất. Hình ảnh chính trên bìa sử dụng các gam màu mang đậm nét Việt Nam như vàng và đỏ, kết hợp với đường nét cách điệu từ hoa văn truyền thống và kiểu chữ cổ điển, giúp duy trì tính truyền thống vốn có của thể loại sách này. Đồng thời, màu nền có sắc độ nhẹ nhàng cùng các đường nét thẳng đơn giản được sử dụng nhằm làm nổi bật hình ảnh trung tâm. Thiết kế này được đánh giá cao nhờ sự kết hợp hài hòa giữa yếu tố truyền thống và hiện đại, tạo nên một tổng thể thẩm mỹ ấn tượng và phù hợp với chủ đề của tác phẩm.

Hình 7: Thiết kế bìa sách minh họa “Đi dzia Bình Định”. Sinh viên Tô Phạm Mỹ Nguyễn – Khoa Mỹ thuật Công nghiệp, Trường Đại học Tôn Đức Thắng

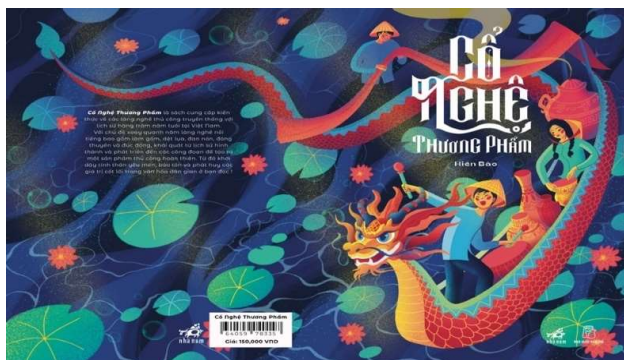
“Đi dzia Bình Định” là tác phẩm thuộc thể loại sách văn hóa du lịch, hướng đến đối tượng độc giả trẻ, với nội dung nhằm quảng bá và thúc đẩy du lịch Bình Định. Sách chia sẻ thông tin về các danh lam thắng cảnh, lễ hội truyền thống, và các địa điểm ẩm thực nổi

tiếng của địa phương. Trong phần thiết kế bìa, sinh viên đã tái hiện chất liệu màu sáp để tạo nên hình ảnh của các địa danh, làng nghề, lễ hội, và ẩm thực đặc trưng, rồi sắp xếp chúng xung quanh tiêu đề sách. Việc lựa chọn mô phỏng chất liệu màu sáp không chỉ nhằm thể hiện giá trị truyền thống mà còn kết hợp với phong cách vẽ cách điệu dễ thương, giúp truyền tải cảm xúc hoài niệm. Màu sắc nhẹ nhàng kết hợp với kiểu chữ truyền thống tạo nên một tổng thể hài hòa, đồng thời duy trì sự hiện đại trong thiết kế. Tuy nhiên, yếu tố hiện đại trong thiết kế bìa này vẫn chiếm ưu thế, với mục tiêu thu hút độc giả trẻ một cách hiệu quả hơn.

Hình 8: Thiết kế bìa sách minh họa “Ngụm đẳng xuôi ngàn”. Sinh viên Nguyễn Thị Diệu Hiền – Khoa Mỹ thuật Công nghiệp, Trường Đại học Tôn Đức Thắng

Tác phẩm “Ngụm đẳng xuôi ngàn” là một tuyển tập truyện ngắn khắc họa câu chuyện và số phận khó khăn của người dân miền núi phía Bắc Việt Nam, qua đó tái hiện sinh động nét văn hóa đặc trưng của các dân tộc Dao và Tày. Trong phần thiết kế bìa sách, sinh viên lựa chọn tái hiện chất liệu sơn dầu nhằm truyền tải tinh thần truyền thống của văn hóa Việt Nam. Hai gam màu chủ đạo là xanh lá và vàng, tượng trưng cho thiên nhiên núi rừng, đồng thời cũng là những sắc màu mang đậm dấu ấn Việt Nam. Đường nét vẽ cùng kiểu chữ tiêu đề được cách điệu và đơn giản hóa để phù hợp với thị hiếu của độc giả trẻ. Bố cục hình ảnh được sắp xếp xung quanh nhan đề sách một cách hài hòa, tạo nên ấn tượng thị giác mạnh mẽ và thu hút cho người đọc. Thiết kế bìa sách được đánh giá cao nhờ sự kết hợp hài hòa giữa yếu tố đồ họa hiện đại và truyền thống, đồng thời cho thấy sự cẩn trọng từ khâu nghiên cứu đến thiết kế, đảm bảo tính phù hợp với độc giả mục tiêu.

Hình 9: Thiết kế bìa sách minh họa “Cổ nghệ thương phẩm”. Sinh viên Nguyễn Bảo Hiền – Khoa Mỹ thuật Công nghiệp, Trường Đại học Tôn Đức Thắng

Tác phẩm “Cổ nghệ thương phẩm” thuộc thể loại sách minh họa văn hóa, với mục tiêu quảng bá và truyền tải giá trị của các ngành nghề thủ công truyền thống Việt Nam đến giới trẻ. Nội dung sách được sinh viên tổng hợp từ nhiều nguồn tư liệu, kết hợp với phong cách vẽ nghệ thuật số (digital art) để cách điệu các yếu tố như thuyền rồng, con người, hoa súng... theo hướng hiện đại, nhưng vẫn giữ nguyên bản sắc văn hóa truyền thống, đồng thời phù hợp với đối tượng độc giả chính. Màu sắc chủ đạo là đỏ, vàng, và xanh lá – những gam màu đặc trưng của Việt Nam – nổi bật trên nền tối, tạo điểm nhấn cho nhan đề sách được thiết kế tỉ mỉ, mang đậm chất cổ điển. Tuy nhiên bố cục sắp xếp được đánh giá còn rời rạc khiến cho việc phân cấp chính – phụ kém hiệu quả hơn.

3. KẾT LUẬN

- Ý nghĩa của nghiên cứu:

Nghiên cứu này đã làm rõ vai trò quan trọng của ứng dụng ngôn ngữ đồ họa trong việc truyền tải và bảo tồn các giá trị văn hóa thông qua quá trình giảng dạy thiết kế bìa sách. Những kết quả từ nghiên cứu cung cấp nền tảng kiến thức hữu ích cho các giảng viên và sinh viên trong lĩnh vực thiết kế đồ họa, giúp họ hiểu sâu hơn về cách kết hợp các yếu tố văn hóa truyền thống và hiện đại trong quá trình sáng tạo bìa sách minh họa. Việc ứng dụng ngôn ngữ đồ họa trong giảng dạy thiết kế không chỉ trang bị cho sinh viên những kỹ năng thiết kế quan trọng mà còn khuyến khích họ tham gia vào việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa dân tộc. Qua đó, giáo dục đóng vai trò cầu nối quan trọng, giúp thế hệ trẻ tiếp cận và duy trì các giá trị văn hóa trong thời đại số hóa.

- Đề xuất:

Tích hợp công nghệ hiện đại như thực tế ảo tăng cường (AR) và các công cụ tương tác trực tuyến vào quá trình giảng dạy thiết kế đồ họa không chỉ mang lại cho sinh viên

cơ hội tiếp cận kiến thức theo cách trực quan hơn, mà còn tạo điều kiện để sinh viên khám phá sâu hơn về ngôn ngữ đồ họa. AR cho phép người học tương tác với các thiết kế trong không gian 3D, giúp họ hình dung rõ ràng hơn về cách thức các yếu tố đồ họa hoạt động trong bối cảnh thực tế, từ đó kích thích sự sáng tạo và khả năng tư duy hình ảnh. Ngoài ra, các công cụ trực tuyến tương tác cũng giúp ích cho việc chia sẻ ý tưởng và thảo luận giảng viên và sinh viên một cách linh hoạt, tạo ra môi trường học tập đa chiều và hiệu quả hơn.

Bên cạnh việc ứng dụng công nghệ, việc tổ chức các khóa học ngoại khóa và hội thảo chuyên đề về việc kết hợp văn hóa truyền thống vào thiết kế đồ họa cũng đóng vai trò quan trọng trong việc phát triển kiến thức chuyên môn cho sinh viên. Các khóa học này cung cấp cơ hội để sinh viên tiếp cận với những giá trị văn hóa lịch sử phong phú của Việt Nam, hiểu rõ hơn về cách áp dụng chúng vào các dự án thiết kế hiện đại. Đồng thời, thông qua việc thực hành và làm việc nhóm trong các dự án ngoại khóa, sinh viên có thể phát triển kỹ năng thực tiễn, học hỏi từ các chuyên gia trong ngành và tạo dựng nền tảng vững chắc cho sự nghiệp thiết kế của mình. Việc kết hợp giữa công nghệ và kiến thức văn hóa truyền thống sẽ giúp sinh viên không chỉ nâng cao khả năng sáng tạo mà còn hiểu rõ hơn về vai trò của thiết kế đồ họa trong việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa trong bối cảnh hiện đại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thiên Điền, *Chưa thể tự chủ, Hội Xuất bản Việt Nam tiếp tục “kêu” vì văn “ba không*, Tuổi Trẻ Online, Jan. 18, 2024. <https://tuoitre.vn/chua-the-tu-chu-hoi-xuat-ban-viet-nam-tiep-tuc-keu-vi-van-ba-khong-20240118163445691.htm> (accessed Oct. 04, 2024).
2. *Nghệ thuật bìa sách*, Nhà xuất bản Kim Đồng, 2023. <https://nxbkimdong.com.vn/blogs/diem-sach/nghe-thuat-bia-sach> (accessed Oct. 04, 2024).
3. Đài Sơn, *Trao Giải thưởng Sách Quốc gia lần thứ I – năm 2018*, Mic.gov.vn, Apr. 19, 2018. <https://mic.gov.vn/trao-giai-thuong-sach-quoc-gia-lan-thu-i-nam-2018-197136924.htm> (accessed Oct. 04, 2024).
4. VnExpress, *Trung bày 30 cuốn sách thủ công đẹp*, vnexpress.net, Jan. 28, 2024. <https://vnexpress.net/trung-bay-30-cuon-sach-thu-cong-dep-4705881.html> (accessed Oct. 04, 2024).
5. Vương Quốc Chính, *Vai trò của công nghệ trong sáng tạo mỹ thuật*, Tạp chí Khoa học Trường Đại học Mở Hà Nội, Jan. 2024, doi: <https://doi.org/10.59266/houjs.2023.321>.
6. Nguyễn Thị Hải Yến, *Dạy học bố cục chất liệu sơn dầu ở Trường Cao đẳng Sư phạm Nghệ An*, Luận văn thạc sĩ, Trường Đại học Sư phạm Nghệ thuật Trung Ương, Hà Nội, 2018.

7. Huỳnh Nguyễn Thi, *Hình tượng rồng trong văn hoá Việt*, Khoa học, no. 01 (19) T1, pp. 1–1, Feb. 2024, doi: <https://doi.org/10.55988/2588-1264/174>.
8. I. D. Minina, *Symbolism of Colour of the Vietnamese National Garment Áo Dài: Historical Foundations, Development and Interpretations*, The Russian Journal of Vietnamese Studies, vol. 5, no. 4, pp. 106–130, Dec. 2021, doi: <https://doi.org/10.54631/vs.2021.54-106-130>.
9. L. Blasco and Laia Blasco Soplon, Onprint. Index Books S L, 2011, p. 144.
10. L. Blasco and Laia Blasco Soplon, Onprint. Index Books S L, 2011, pp. 178–181.
11. Q. Chi, *Sưu tập sách - Nghề chơi lắm công phu*, Báo Giáo dục và Thời đại Online, Feb. 18, 2022. <https://giaoducthoidai.vn/suu-tap-sach-nghe-choi-lam-cong-phu-post539904.html> (accessed Oct. 04, 2024).

THE LANGUAGE OF GRAPHIC DESIGN IN TEACHING BOOK COVER DESIGN ON THE TOPIC OF VIETNAMESE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE FROM 2014 TO THE PRESENT

Truong Thuy Nga

Abstract: *The study of Vietnamese culture and history has consistently attracted the interest of various generations of readers, including researchers, students, and those who appreciate traditional values. This growing interest has prompted authors and publishers to focus not only on the content but also on the presentation of books in order to foster a stronger connection with readers. Among these efforts, book cover design plays a crucial role, not only for its visual appeal but also as a powerful tool for conveying cultural messages, reflecting contemporary design trends, and embodying innovative thinking. This research focuses on exploring and analyzing the role of graphic language in teaching book cover illustration design, particularly in relation to Vietnamese cultural and historical themes. The aim is to provide an overview of the book cover design process, highlighting prominent graphic design trends and techniques from 2014 to 2024. Through this, the study seeks to offer insights into how graphic designers and students utilize graphic language to convey and preserve traditional cultural values in a modern context. The research also emphasizes the importance of harmoniously blending traditional and modern elements in the teaching of book cover illustration design, contributing to the development of the graphic design field while raising awareness and preserving Vietnam's cultural heritage.*

Keywords: *teaching, design, book cover, culture, history.*

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 11-8-2024; ngày phản biện đánh giá: 28-8-2024; ngày chấp nhận đăng: 23-9-2024)